

Rådhuset i Lund

Foto, John Nylund i december 2006

Varför står rådhuset kvar - trots fullmäktiges beslut om rivning den 29 april 1955?

C-uppsats i konstvetenskap hösten 2006

av

John Nylund

Handledare: Britt-Inger Johansson

ABSTRACT FÖR 60 POÄNGSUPPSATS

Institutionen för konst- och musikvetenskap
Box 117
221 00 Lund
tel 046-222 00 00, vx

Författare: John Nylund

Titel och undertitel: Rådhuset i Lund.
Varför står rådhuset kvar - trots stadsfullmäktiges beslut om rivning den 29 april 1955?

Handledare: Britt-Inger Johansson

60-p uppsats

Sidantal: 33

Illustrationer: 15

Bildbilagor: 3

Abstract (50 – 150 ord):

Den 29 april 1955 beslutade stadsfullmäktige i Lund om rivning av rådhuset vid Stortorget. Beslutet hade föregåtts av en debatt om rivning kontra bevarande som berörde både hög och låg bland stadens invånare. Engagemanget var stort. Jag har i den här uppsatsen försökt att skildra debatten, kulturklimatet vid tiden och orsaken till att rådhuset faktiskt fortfarande står kvar år 2006. Det handlar till stor del om vem som tyckte vad i debatten, och vilken betydelse det fick för slutresultatet.

Sökord för uppsatsregistret (max 10 ord): Rådhus, Lund, Stortorget, Axel Nyström, Hetsch, Bevaringsprogram

	Sid
Inledning	4
Syfte	4
Metod och litteratur	5
Historisk bakgrund	5
Rådhusets betydelse i staden	7
Arkitekten	8
Stilen och materialet	9
Platsen.....	11
Rådhuset ur ett värdeperspektiv	12
Rivningshotet – för och emot	14
Omröstningen – resultatet	19
Rådhuset bevaras	20
Rådhusets fasad rensas från puts	21
Det nyrenoverade rådhuset	22
Rådhusets funktion genom tiderna	24
Begräppsförklaringar	26
Rådhuset idag	26
Avslutande diskussion	27
Litteraturlista	29
Bildförteckning	31
Bildbilagor	32-34

Inledning

Vid Stortorget's östra sida i Lund ligger stadens rådhus. Vid tiden för sin tillblivelse kallades det "Stadshus". Ett rådhus byggdes 1841 vid Stortorget's norra sida, vilket revs 1913. I den här uppsatsen behandlas det nuvarande rådhusets historia, användning och den debatt som utspelade sig i mitten av 1950-talet angående rådhusets bevarande eller rivning. Det gäller således det rådhus som idag ligger vid Stortorget's östra sida. Det är en välkomnande byggnad med en intressant historia, den stod färdig 1837, och den har haft en rad olika funktioner genom åren. Många ursprungliga fönster ut mot torget i de tre olika planen ger ett luftigt intryck. Fasaden har en enkel, klassicerande stil som är ren och vacker tack vare den återhållsamma utsmyckningen. Uttrycket är harmoniskt dels genom fönstrens symmetriska placering och dels genom de profilerade listernas väl avvägda placering mellan våningsplanen. Rådhusets närvaro kompletterar torgets offentliga rum och blir därmed en hög trivselfaktor för torgmiljön, som motvikt till de stora f.d. bankpalatsen i mörkt tegel som annars skulle dominera alltför mycket. En tillfällig besökare i Lund kanske inte till en början förstår att just den här byggnaden är rådhuset. Om det inte hade stått "RÅDHUS" med stora bokstäver på fasaden hade besökaren antagligen trott att det rört sig om ett hotell med tillhörande restaurang. Livet har lärt de flesta av oss att ett rådhus ofta är en pampig, pompös byggnad i stil med Ferdinand Bobergs förslag till nytt kommunalhus för Lund 1899, (se bild på sid. 14). I sammanhanget kan påpekas att det tog lång tid innan det gick upp för mig att den trevliga byggnaden på Stortorget verkligen var ett rådhus. Jag hade faktiskt, från och till, gått och funderat på var rådhuset egentligen låg i Lund. Som exempel på pampiga rådhus där man genast förstår att "aha, det där måste vara rådhuset!", kan nämnas Östersunds rådhus i pampig nationalromantisk anda av arkitekten Frans Wallberg från 1912.¹

Syfte

Syftet med min uppsats är att visa varför rådhuset fortfarande står kvar trots att stadsfullmäktige beslutade om rivning 1955. Jag vill peka på några saker som möjligen bidrog till att fullmäktige ändrade sitt beslut? Berodde det på vilka personer som sade vad? Vilken betydelse hade dessa åsiktsyttringar i frågan, och vilken betydelse hade publiceringen av

¹ *Nationalencyklopedin, Band 20*, Bokförlaget Bra Böcker AB, Höganäs 1996

dessa åsikter i dagspressen? Engagemanget bland stadsborna var stort, den demokratiska processen genom röstning helt i sin ordning. Men trots en majoritet för rådhusets bevarande beslutade fullmäktige om rivning. Hade vissa lärda personers åsikter i frågan större betydelse än vad en majoritet av de röstande hade?

Metod och litteratur

Metoden har varit att besöka och titta på rådhusplatsen, läsa böcker om arkitekturteori och stadsmiljö, läsa en mängd tidningsartiklar vid "Lundasamlingen", angående den debatt om rivning kontra bevarande som pågick i pressen under 1950-talet, studera ritningar vid Landsarkivet och studera kulturklimatet i städerna på 1950- och 60-talet, det decennium under vilket rådhuset renoverades. Ur allt detta material har jag dragit slutsatser som sammantaget bidrog till rådhusets bevarande.

Den litteratur jag delvis har använt mig av är *Lunds Historia, Nyare tiden* av fil. doktor och före docenten i konsthistoria vid Lunds universitet Ragnar Blomqvist. Det är en mycket genomarbetad bok som ger svar på de flesta frågor när det gäller Lunds utveckling från 1300-talet fram till 1978, då boken är tryckt. Vidare har jag haft stor användning av "Lundasamlingen" och deras tidningsurklipp från 1950-60 talet. Gregor Paulssons bok *Svensk Stad, Liv och stil i svenska städer under 1800-talet, Del 1* från 1950 har använts när det gäller att jämföra rådhusens byggnadsstilar under 1800-talet. Andra böcker som i mindre utsträckning har använts är bevaringskommitténs *Lunds stadskärna, Bevaringsprogram, Krafts rote* från 1983, samt bevaringskommitténs *Lunds stadskärna, Bevaringsprogram, Stadsbildens framväxt, Råd vid ombyggnad* från 1986.

Historisk bakgrund

Lund var förr en grönskande stad. Peter Wieselgren skrev t.ex. 1823;

"Ty de fleste kvarteren äro lundar, där tempelvita hus skimra fram mellan de gröna, darrande bladen och landets vise bo i dessa hus, spatsera i dessa lundar".

Staden var grann med sina syrener vilka förekom rikligt, och blommande fruktträd förekom i de flesta trädgårdar. Många gladdes på 1830-talet åt att murarna i Lundagård revs som därmed övergick till att bli en vacker, åtkomlig plats för alla som längtade efter en avkopplande

promenad.² Lunds stadskärna har många år på nacken, den är ett resultat av ansträngningar under en mycket lång tid. Åtskilligt byggdes under 1800-talet inom den stadsplan som hade stakats ut redan under medeltiden. Man har kunnat konstatera att det bodde människor redan 990 e Kr. i den stad som idag går under namnet Lund. I början av 1100-talet dominerade trähusbebyggelsen och den förekom rikligast runt Stortorget och Stora Södergatan. Lämningar efter hantverkarbodan från den tiden, framför nuvarande rådhuset, hittades vid utgrävningar under 1900-talet. Domkyrkan byggdes däremot i sten och den kan ha uppförts redan i mitten av 1000-talet enligt den senare forskningen. Invigningen skedde år 1145.

De första tegelbyggnaderna kom i början av 1200-talet och den äldsta säkert daterade är Svartbrödraklostret som grundades 1222. I landskapet Skåne fanns det några tegelkyrkor tidigare än så, t.ex. Maglarps k:a och Gumlösa kyrka. Teglet blev ett vanligt byggnadsmaterial under 1300-talet men korsvirket blev det vanligaste materialet i bostadsbyggandet under 1400-talet. På 1500-talet upplevde teglet en renässans samtidigt som korsvirkesarkitekturen också blomstrade. Universitetet grundades 1658 sedan Sverige erövrat Skåne, Halland och Blekinge från danskarna och grundandet var ett led i försvenskningen. Ett formellt beslut om att förlägga ett universitet i Lund kom 1666, men invigningen skedde inte förrän den 28 januari 1668. Universitetet gav staden Lund en ny tyngdpunkt. Rådhuset som då låg vid Stortorgetts norra sida var det inflytelserika borgerskapets tillhåll, kyrkan hade sedan gammalt stor makt och akademien var ytterst betydelsefull och gav legitimitet åt de lärde. Dessa tre institutioner tog det offentliga rummet i besittning, de skapade symboliskt och fysiskt ett starkt rum i staden. 1740 förändrades Lundagård helt efter Carl Hårlemans idéer. Murar byggdes av sten och tegel och en botanisk trädgård, som föll Carl von Linné väl i smaken. Den botaniska trädgården anlades på det ställe som numera går under namnet universitetsplatsen.³ Under 1800-talet kom puts- och tegelarkitekturen och bröt det traditionsbundna mönstret med trä- och korsvirkesbebyggelse. Samtidigt kom förändringar inom handel och näringsliv vilket gjorde att man brydde sig mera om vilket ansikte Lund visade upp utåt.⁴

Vid mitten av 1300-talet omnämns ett rådhus för första gången i Lund. Exakt plats för denna

² Ragnar Blomqvist och LiberLäromedel Lund, *Lunds Historia; Nyare tiden*, Bröderna Ekstrands Tryckeri AB, Lund 1978, sid. 313

³ Ragnar Blomqvist och LiberLäromedel Lund, *Lunds Historia; Nyare tiden*, Bröderna Ekstrands Tryckeri AB, Lund 1978, sid. 284-287

⁴ Bevaringskommittén, *Lunds stadskärna; Bevaringsprogram, Stadsbildens framväxt, Råd vid ombyggnad*, Grahns Tryckeri AB, Lund 1986 sid. 10 – 24, 32, 34 - , 58 - ,

byggnad vid Stortorget har inte kunnat fastställas. Det finns uppgifter om ett rådhus i hörnet av Kyrkogatan och Stortorget 1482. Därefter har det i följd funnits minst fem rådhus på samma plats. När en brand ödelade tomten 1711 arrenderades tomten ut under villkoret att arrendet skulle upphöra då staden ville ha tomten tillbaka för en ny rådhusbyggnad. Så skedde också på 1730-talet. Det sista rådhuset på platsen byggdes 1841 (se bild till höger) och användes som rådhus fram till 1899. Byggnaden revs 1913. År 1806 lade Knutsgillet i Lund

fram ett nytt förslag om ett nytt kombinerat gilles- och rådhus vid Stortorget. Förslaget låg mer eller mindre i malpåse fram till 1835 då *Lunds Stadshus Bolag* bildades. Lunds stad, Knutsgillet och 56 av stadens bemärkta borgare stod som aktietecknare. Bolaget deklarerade att "här i staden bygga ett stadshus och dermed förenad gästgivaregård".⁵ Den drivande kraften var borgmästaren J. Bäckström. Han var vän till Per Axel Nyström i Stockholm, arkitekten bakom projektet. Eftersom torghandeln behövde mera utrymme köpte *Lunds Stadshus Bolag* tomterna nr 114, 115 och 116 vid Stortorgets östra sida så att Stortorgets östra kant utvidgades med 25 meter öster om torggränsen för att ge plats åt det nya stadshuset, som således kom att ägas av staden Lund.^{6, 7} Stadshuset blev rådhus 1899-1900 med plats för stadsfullmäktige, rådhusrätt, magistrat, polisverk och andra myndigheter.⁸

Rådhusets betydelse i staden

Rådhusen stod under medeltiden för makt och rätt samt för borgarklassens självstyre. Städernas rätt att själva bestämma i finansiella frågor stärktes. Dagens kommunala verksamheter sköttes förr av borgarna. Rådhusen fungerade både som förnäma inrättningar och som symboler för det konservativa samhället. Det var vanligt att rådhuset innehöll festsal, drätselkammare och magistrat, men de kunde även innehålla andra lokaler som häkte, stadskällare, sprutbod och kunde från 1700-talet även erbjuda rum för resande. Livet i staden formades av stadsborna själva, förutom att magistraten var en överordnad myndighet. Eftersom man hade rättigheter i att t.ex. bedriva handel, så hade man också skyldigheter. Som exempel på skyldigheter kan nämnas brandväsendet där var och en fick en uppgift som stod i proportion till medborgarens sociala rang. Esaias Tegnér hade t.ex. befälet över två

⁵ Landsarkivet, Kopia av originalreglemente från 30 december, 1835, se bilaga

⁶ Ragnar Blomqvist och LiberLäromedel Lund, *Lunds Historia; Nyare tiden*, Bröderna Ekstrands Tryckeri AB, Lund 1978, sid. 295

⁷ Inventeringskommittén, *Lunds Stadsbild*, Berlingska Boktryckeriet Lund 1968, sid. 116

⁸ Bevaringskommittén, *Lunds stadskärna, Bevaringsprogram, Krafts rote*, Grahns Tryckeri AB, Lund 1983, sid. 126 - 127

brandsprutor i Lund. Rådhusen hade ofta spruthus under 1800-talets första hälft. Genom sin hemvist för myndighet och medborgerligt oberoende var rådhuset den sammanhållande inrättningen i staden. Borgmästaren och ämbetsmännen dömde där efter den kungliga förordningen i samma lokal där borgerskapet möttes till allmän rådstuga enligt gammal hävd. Magistraten utgjorde den mest betydelsefulla enheten i rådhusen.⁹ Under 1800-talet började rådhusen ibland att kallas för stadshus.¹⁰

Arkitekten

Mannen bakom det nuvarande rådhuset var arkitekten Per Axel Nyström. Han föddes 1793 och studerade till arkitekt i Paris och Rom under åren 1819 - 25. Han studerade bl.a. under den franske arkitekten Charles Percier, som levde mellan 1764 – 1838. Percier, som också var inredningsarkitekt och designer, samarbetade med arkitekten Pierre François Léonard Fontaine. Tillsammans skapade Percier och Fontaine den nyklassiska versionen av den stil som går under namnet empir. *Arc du Carrousel* (1806-8) i Paris är ett av deras gemensamma byggnadsverk. *Rue de Rivoli* (1802), också det i Paris, är ett annat. Napoleon Bonaparte utnämnde Fontaine och Percier till sina personliga arkitekter 1801.¹¹ P. A. Nyström präglade det svenska 1800-talets eklekticism genom sina egna verk, genom sin undervisning och genom sin ämbetsutövning. För att kunna uttrycka sig mera individuellt och visa sin djärvhet blandade man olika stilar. 1800-tals eklekticismen uppstod tidigast i Frankrike där bl.a. Leon Vandyer, Labrouste och Viollet-le-Duc ville opponera sig mot de gängse metoderna på 1830-talet.¹²

Per Axel Nyström blev professor vid Konstakademien i Stockholm 1836 och var dess sekreterare från 1844. Andra förtjänster som kan sättas upp på hans meritlista är stadsarkitektsrollen i Stockholm 1838 – 63. Till hans mera kända byggnader hör Rånäs slott i Uppland som byggdes mellan åren 1833 – 44 och som stilmässigt är en renässansvilla. Nyström var också mannen bakom det f.d. biskopshuset som så småningom blev historiskt museum i Lund, byggt mellan 1842 – 45. Flertalet av Nyströms skapelser är idag rivna. Bland

⁹ Paulsson, Gregor, *Svensk stad, Liv och stil i svenska städer under 1800-talet, Del I*. Studentlitteratur, Lund 1950, sid. 59, 62

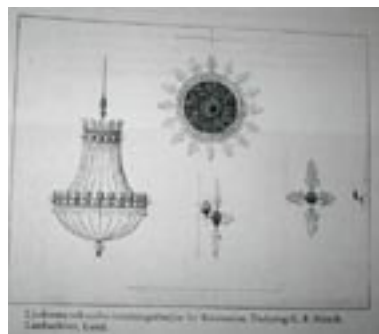
¹⁰ Hall, Thomas & Dunér, Katarina, *Den svenska staden, Planering och gestaltning – från medeltid till industrialism*, Sveriges Radios förlag och respektive rättighetsinnehavare 1997, BTJ Tryck AB, Lund 1998, sid.246-250

¹¹ Watkin, David, *A History of Western Architecture*. Third ed. London: Lawrence King 2000, sid. 440-41

¹² Svedberg, Olle, *Arkitekternas århundrade, Europas Arkitektur 1800-talet*, Arkitektur Förlag AB, Stockholm 1988, sid. 117, 118

dem kan nämnas, Brunkebergs hotell och Norrbrobasaren i Stockholm.¹³

När det gällde det nya rådhuset vid Stortorget i Lund, på initiativ av Knutsgillet som förut nämnts, kontaktade man på ett tidigt stadium också arkitektonisk sakkunskap i Köpenhamn. Centralfiguren inom dansk inredningskonst och konsthantverk under nyklassicismens tid var professorn vid konstakademien i Köpenhamn, G. Fr. Hetsch (1788-1864). Hetsch var en tysk-dansk arkitekt som blev professor vid *Kunstakademiet* i Köpenhamn 1829. Han var liksom Nyström utbildad i Paris under Charles Percier och kom till Danmark 1815 med den franska rationalismens och nyklassicismens arkitekturideal. Han återinförde bl.a. den opputsade tegelmuren i dansk byggnadskonst. Hetsch designade speglarna och ljuskronorna till Knutssalen redan 1824. Det var sju stycken, och fem hänger fortfarande kvar. Två har fått ge plats åt ventilationstrummor.¹⁴

Det drog dock ut på tiden med själva stadshusbygget i Lund och inte förrän på 1830-talet, när *Lunds Stadshus Bolag* bildades, började det hända saker. Dåvarande borgmästaren J. Bäckström, ålderman i Knutsgillet, var en av de drivande krafterna till byggets förverkligande. Bäckström var "hedersbror" med P. A. Nyström som hade varit i Lund 1833 genom engagemang i domkyrkans restaurering och 1835 när det gällde projekteringen av det nya biskopshuset, nuvarande *Historiska museet*. I Landsarkivet i Lund finns korrespondens mellan Bäckström och Nyström som visar på ett gemensamt förslag mellan de två när det gällde idéförslaget om hur det blivande stadshuset skulle se ut. Vem som utförde ritningarna kan ingen med säkerhet säga, det kan ha varit ritmästaren Jöns Boström vid universitetet. Ritningarna sändes i alla fall till Nyström i Stockholm som behandlade dem.¹⁵

Stilen och materialet

Stadshuset blev en byggnad med klassicerande stildrag i fasaden. Den har ett eklektiskt uttryck med lånade detaljer från empir- och klassicism som inger en känsla av harmoni och god balans, genom symmetrin, enkla upprepande dekorationer som ger igenkänning och lugn. Det är vackra proportioner där mitten får dominera. Fasaden är uppbyggd i tre delar med

¹³ *Nationalencyklopedien*, band 14, 1994 sid. 339

¹⁴ *Nationalencyklopedien*, band 8, 1992 sid. 580

¹⁵ Ragnar Blomqvist och LiberLäromedel Lund, *Lunds Historia; Nyare tiden*, Bröderna Ekstrands Tryckeri AB, Lund 1978, sid. 295-297

stora, putsade kvaderblocksimitationer i bottenvåningen. Resten av fasaden består efter ombyggnaden 1966-68 av fogskrapat tegel, utom den putsade ytan mellan de två övre våningarna samt ytan närmast takfoten. Murningen är det för tiden vanliga renässansförbandet, även kallat blockförband, med löparskift och koppskift i vartannat lager.

Rutindelningen på rådhusets spröjsade fönster är tidstypiska. Från 1800-talet har de korsande mitt- och tvärposter samt två lufter med fyra rutor i varje på övre våningen, men med en ruta mindre på första våningen. Källarvåningen har tvåluftsfönster med två rutor i varje. Fönstren på översta våningen framhävs av horisontala, på mitten konsolförsedda, lister i övre kanten. Nyströms ritning från 1837 visar att den nedre våningens fönster skulle ha dessa lister, inte den översta. Profilerade lister mellan våningarna ger fasaden mera liv. En tandsnittsfris dekorerar den tydligt, utmärkande takfoten. Porten är inramad av omfattningar i puts, samt

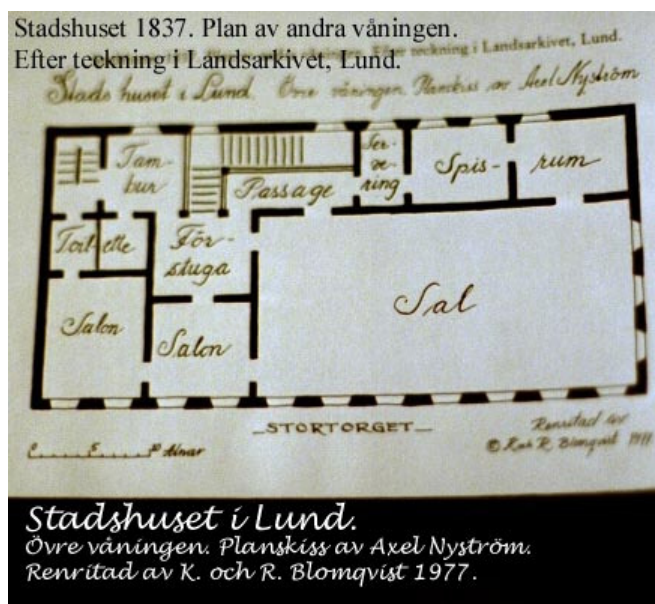

med pilastrar vid sidorna och fronton ovanför, vilken inte fanns med på Per Axel Nyströms ritning från 1837. Ornamenterade reliefer pryder de putsade ytorna under övervåningens fönster. Klassicismen, som tog upp den grekiska och

romerska arkitekturen, inleddes i mitten av 1700-talet genom vetenskapliga upptäcktsresor till Grekland och Italien. 1800-talets stilkavalkad växte fram efter dessa resor, under vilka man noggrant hade mätt upp den antika arkitekturens skapelser. Framstegen i samhället i och med industrialiseringens genombrott fick till följd att man byggde stort och överdådigt, gärna större än vad de verkliga behoven krävde.

Knutssalen på rådhusets andra våning inreddes troligen efter Hetschs ritning, men det har inte med säkerhet kunnat fastställas. Den placerades längs långsidan mot Stortorget, där den idag inte ligger. Numera upptar den södra gavelns hela bredd. Byggnadens fasad ovanför sockelvåningen fick ett material som för den tiden var väldigt vanlig, nämligen gult tegel. Efter ombyggnaden 1966 – 68 har den södra gaveln av rådhuset inga fönster på andra

våningen, tvärtemot P. A. Nyströms ritning från 1837 där gaveln var försedd med tre fönster på andra våningen där Knutssalen låg. Inga profilerade lister mellan våningsplanen finns på den södra gaveln idag, och det är oklart om det någonsin har gjort det. Möjligen har de tagits bort för att bättre smälta ihop med stadshallen. Första våningen har däremot tre fönster, helt enligt Anshelms planritning. Bottenvåningen har två fönster på södra gaveln medan norra gaveln har tre fönster på samma våning, men det fönster som har funnits på första våningen, i hörnet närmast Stortorget, är idag igenmurat. Norra gaveln har dessutom profilerade lister mellan våningsplanen. Östra långsidan av huset har två fönster i bottenvåningens södra ände. Mitt på finns en mindre tvådelad port med en vacker, svart metallskylt i form av en drake med lampa ovanför. I övrigt är fasaden likadan som fasaden på husets framsida. Rådhusets äldre byggnadsstil, i jämförelse med den nyare intilliggande stadshallen, får respektive byggnad att framträda tydligare. Här ställs klassicismen i bjärt kontrast till modernismen.

Platsen

När det gäller en byggnad, speciellt en offentlig byggnad, har det sammanhang i vilket den befinner sig en stor betydelse. Här tänker jag på relationerna till öppna platser som gator, torg, parker och angränsande byggnader. Ett vanligt kännemärke när det gäller stadsplanering i västvärlden är stadens torg. Redan i antikens Grekland och Rom hade städerna en "agora". Torget stod för demokrati och symboliserade medborgerliga rättigheter. Det var en mötesplats för folket där torghandel bedrevs. Något som också har betydelse när det gäller att välja plats för arkitektur är topografin. Byggnadens läge kan ge ett dominerande eller ett anspråkslöst intryck på oss, beroende på om den t.ex. ligger på en kulle eller nere i en sänka. Sättet man kan närma sig en byggnad på säger oss också en hel del. Sträckan fram till entrén bestämmer hur vi närmar oss byggnaden och vilket intryck vi får av den. Vägen fram till ytterdörren kan ge ett vänligt, hotfullt eller ett imponerande intryck, och när det gäller Rådhuset i Lund måste man säga att den ger ett vänligt intryck. Ett annat sätt att se på byggnader är hur de ingår i ett större sammanhang. Ligger husen tätt eller står de var för sig? Runt ett torg kan vi se att husen

ofta står tätt. Det gäller också för Stortorget i Lund där Rådhuset står mer eller mindre vägg i vägg med den nyare Stadshallen. Storleken på en byggnad och utrymmet omkring den, alltså skalan och läget, står i ett inbördes förhållande till varandra. Känslan av utrymme och ljus omkring byggnader beror på relationen mellan deras höjd, gatans bredd eller storleken på den öppna platsen. Stortorget i Lund med byggnaderna omkring ger inte en alltför trång stadskänsla, det är både öppet och intimt på samma gång.¹⁶

Rådhuset ur ett värdeperspektiv

En viktig aspekt i vårt förhållande till byggnader är hur vi bedömer en byggnad ur ett värdeperspektiv. De flesta av oss har åsikter om det samhälle vi lever i och det gäller inte minst de byggnader som finns i vår miljö. Vi har åsikter om hur våra bostäder bör se ut och fungera, inte minst strör vi synpunkter omkring oss när det gäller vårt tyckande om offentliga byggnader. Särskilt där har vi bestämda uppfattningar om vad som är vackert, ändamålsenligt eller skräckinjagande. Något som är väldigt viktigt i de här sammanhangen är vilket språk vi använder när vi tycker till om något. Och det språk som har störst betydelse är det skrivna språket, därför att det når flera människor och därför att det finns kvar över lång tid. När det gäller om en byggnad skall rivas eller bevaras, som i t.ex. fallet med rådhuset i Lund, kan man be stadens invånare om synpunkter på hur viktig eller oviktig de tycker att byggnaden är. Vilket värde har den egentligen för invånarna? Vi rör oss här inom de diskurser som författare till guideböcker, arkitekttävlingar och lagen står bakom. Allt detta ingår i den demokratiska processen. Den akademiska diskursen finns oftast inom en liten krets, men arkitekturhistoriker kan ge ett inte obetydligt mått på en utvärdering. De utvärderande texter som under senare tid har ökat mest och fått stor spridning är dock de texter som journalistkåren producerar.

Journalistiken hade också stor betydelse i debatten om Lunds rådhus framtida öde. De som får sina åsikter framförda i tidningar kan påverka på olika sätt. Dels genom att i det här fallet påverka den framtida synen på arkitektur, och dels genom att påverka arkitekter om hur de bör förhålla sig till opinionen. Befolkningen kan ha andra synpunkter än vad journalisterna har och arkitekter delar kanske inte byggnadsnämnders ståndpunkter och då är det ofta bäddat för konflikter. Här kan nämnas arkitekt K. Anshelms krav på rådhusets fasad, där han ville att putsen skulle tas bort, men byggnadsnämnden hade en helt annan åsikt. Filosofen Wittgenstein har haft synpunkter på detta med utvärdering;

¹⁶ Conway, Hazel & Roenisch, Rowan, *Understanding Architecture*, Routledge 1994, sid.193, 213

”Att utvärdera och bedöma objekt är en speciell typ av ett språkligt spel, och för att förstå spelet är det nödvändigt att känna till spelets regler.”¹⁷

Professionell träning och utövning av arkitekturyrket, och kunskap om den diskurs som råder inom branschen, krävs alltså för att rätt kunna utvärdera en byggnad. Hit hör också forskningen och den diskurs inom vilken byggnader produceras. Nu är inte alla objekt värda en utvärdering av det slag som rådhuset i Lund blev föremål för. Det som är viktigt ur den synpunkten är att byggnaden på något sätt är betydelsefull. I det perspektivet kan Lunds rådhus med sin historia och sitt användningssätt räknas till en av stadens mest betydelsefulla byggnader. Om det gäller en byggnad i allmänhetens tjänst blir människorna ofta engagerade och bedömningarna låter inte vänta på sig. Kännetecknet för ett ”bra” objekt ur utvärderingssynpunkt beror på den kontext objektet befinner sig i, och syftet för utvärderingen.

Tre kriterier kan nämnas som har stor betydelse för utvärdering av ett objekt. Arkitekten, byggnadens status och byggnadens extremism i någon form. Störst uppmärksamhet väcker ny arkitektur, särskilt om arkitekten är känd. Gammal arkitektur, även om den är av en känd arkitekt, diskuteras inte lika ofta i pressen. Här utgör Lunds rådhus ett undantag. Byggnaders status beskrivs i många olika källor. Allmänna byggnader med hög status behandlas vanligtvis i dagspressen. Hit hör museer, gallerier, parlamentshus eller historiska byggnader som ska genomgå reparationer, eller som ska få ny användning. Byggnader med hög kulturell status

och byggnader med statlig makt är särskilt intressanta i det här sammanhanget, och där platsar Lunds rådhus bra. Ur ett extremistiskt perspektiv kan vi inte räkna Lunds rådhus som speciellt intressant däremot. Många objekt i Sverige under 1800-talet byggdes i samma stil. En byggnad som väldigt mycket liknar Lunds rådhus är Norrköpings stadshus av C. Fr. Sundvall från 1801. Ett annat är en ritning över nytt rådhus i Umeå av S. Enander från 1814. Det är samma

och byggnader med statlig makt är särskilt intressanta i det här sammanhanget, och där platsar Lunds rådhus bra. Ur ett extremistiskt

¹⁷ Markus, Thomas A. & Cameron, Deborah, *The Words Between the Spaces, Buildings and Language*, Routledge London 2002, sid. 96

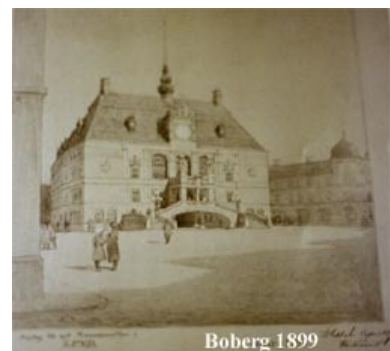
stil, om man räknar bort tornet på taket.¹⁸ Exempel på extrema byggnader under 1800-talet kan i förbigående nämnas Crystal Palace 1851 av Paxton och Eiffeltornet 1889 av Eiffel.

Värdet på en byggnad kan hävdas eller förnekas genom fördelaktig eller ofördelaktig jämförelse med andra, redan etablerade, kanoniskt värdefulla byggnader. Både tradition och nyskapande är kriterier när det gäller att uppskatta byggnader. Tidningarna sätter ofta fokus på formuttryck och estetisk karaktär när det gäller en byggnads värde. Funktionen uppmärksammas inte lika ofta, inte heller den rumsliga utformningen. Arkitekturhistorikern Adrian Forty skriver;

”Rent allmänt, i försöken att beskriva de sociala aspekterna på arkitektur, så har språket svikit arkitekturen. Språkets speciella styrka – skapandet av olikheter - har fått begränsat värde på det här området; medan frågan om att tydliggöra relationen mellan två sådana fullständigt olika fenomen som social användning å ena sidan, och fysiskt utrymme å den andra, har bevisligen hamnat i stor utsträckning bortom språkets kapacitet.”¹⁹

Rivningshotet - debatten för och emot

Redan vid sekelskiftet 1899 – 1900 höjdes röster för att bygga ett nytt stadshus vid Stortorget. Man ville ha ett stadshus som verkligen gjorde staden Lund rättvisa. I december 1898 diskuterades förslaget i stadsfullmäktige och man överlät åt byggnadsnämnden att utse rätt person för uppdraget. Valet föll på Ferdinand Boberg som lämnade in ett förslag 1899. Det var

en imponerande skapelse med monumental trappa, stora fönster, balkong och en frontespis med klocka. Ett annat förslag lämnades in av arkitekt A. B. Jakobsson 1898, ett förslag han utarbetat oombedd. Det hade en prägel av medeltid med tinnar och torn.

Ytterligare ett förslag lämnades in av arkitekt Fredrik

¹⁸ Paulsson, Greger, *Svensk Stad, Liv och stil i svenska städer under 1800-talet, Del 1*, Studentlitteratur i Lund 1950, sid.62och 66

¹⁹ Markus, Thomas A. & Cameron, Deborah, *The Words Between the Spaces, Buildings and Language*, Routledge London 2002, sid. 114

Sundbärg 1907 i form av en barock-artad byggnad som helt överskuggade det befintliga rådhuset. Inget av dessa tre förslag förverkligades, man nöjde sig tillfälligtvis med en enkel tillbyggnad för att klara av de akuta problemen av trångboddhet.²⁰ Rådhuset byggdes alltså om 1899 – 1900 för att tjänstgöra som rådhus och lokal för stadsfullmäktige som sammanträdde där ända fram till stadshallens tillkomst 1965 – 1968.

Vid diskussioner under stadsfullmäktiges sammanträde den 26 juni 1953 lade kommittén fram sitt förslag om rådhusets bevarande, det beslut man hade kommit fram till. Kommittén tyckte att rådhuset var en vacker byggnad med lämpliga proportioner som ändå hade över hundra aktningvärda år på nacken. De föreslog en renovering av huset som enligt kommitténs beräkningar skulle kosta 78 kronor per kubikmeter, medan kostnaderna för ett nybygge beräknades till 140 – 170 kronor per kubikmeter. Kommittén menade vidare att det som gjorde en stad som Lund intressant för besökare var den gamla bebyggelsen, inte den nya. Stadsfullmäktiges vice ordförande advokat H. Ingemanson lade till att den gamla byggnaden hade ett visst värde i stadsbilden och att man inte borde fördärva alla gamla gator och prång. Advokaten Gullan Hjelm (socialdemokrat) påpekade att det är få städer som har en sådan unik möjlighet att bevara en gammal stadsbild som Lund har. Hon var för ett bevarande av rådhuset. En annan advokat, O. Wellmark (folkpartiet), tyckte inte om att rådhusrätten flyttade från Stortorget och att man inte i onödan skulle ändra på en gammal tradition eftersom rätt hade skipats vid Stortorget i hundratals år. Följaktligen var opinionen mot en rivning stark.²¹

När föreningen *Det gamla Lund* höll sitt årsmöte i Carolinasalen i Kungshuset i Lundagård den 22 mars 1955, diskuterades rådhusets vara eller icke vara. Eftersom inventeringskommitténs utlåtande inte tycktes kunna förhindra en rivning beslöt man sig för att utreda husets kulturhistoriska värde, i syfte att få myndigheterna att ändra sitt beslut. Det förelåg ännu inget övertygande förslag om ett nytt stadshusbygge och fil dr. Ingemar Ingers föreslog ett nytt opinionsmöte, men endast för de som ville bevara rådhuset. Man gjorde också ett uttalande där det betonades att kulturella intressen inte hade blivit tillräckligt uppmärksammade tidigare. Dessutom var det ingen som visste vad man skulle få i stället för det befintliga rådhuset.²²

²⁰ Bevaringskommittén, *Lunds stadskärna; Bevaringsprogram, Stadsbildens framväxt, Råd vid ombyggnad*, Grahns Tryckeri AB, Lund 1986 sid. 59 - 60

²¹ *Sydsvenska dagbladet* 20/3 1955, Lundasamlingen

²² *Sydsvenska dagbladet* 23/3 1955, Lundasamlingen

Men redan i november året före, närmare bestämt den 2 november, uttalade sig kända personer i Sydsvenska dagbladet angående rådhusets bevarande. Hovjuvelerare Wiwen Nilson tyckte att det var synd att riva rådhuset som var det enda monumentet som fortfarande påminde om det gamla Stortorget. Han trodde att en rivning skulle framkalla ånger efteråt. Silversmeden Wiwen Nilson (1897–1974), föddes i Köpenhamn och gick i lära hos sin far, den kände guldsmeden Anders Nilsson. 1927 tog Wiwen Nilsson över verkstaden och butiken i närheten av domkyrkan i Lund, efter att ha utbildat sig vid Tysklands förnämsta guldsmedsskola i Hanau. På Kulturen i Lund finns hans föremål permanent utställda.²³

Docent Gerhard Bendz tyckte också att en rivning var onödig. Det var ju ett vackert hus till skillnad från alla fula hus som det fanns gott om i Lund fortsatte han. Om man ovillkorligen skulle riva något i Lund så borde det väl vara det fulaste huset till att börja med ansåg Bendz. Claës Gerhard Mortimer Bendz (1908-1985), var professor i klassisk filologi i Köpenhamn 1963-72 och i latinska språket vid Lunds universitet 1972-75. Förutom vetenskapliga arbeten har han publicerat handledningar i latin för bl.a. medicinare och givit ut en bearbetad nytgåva av Erland Lagerlöfs översättning av "Iliaden" och "Odysséen". B. var känd som en av "de lärde i Lund" i ett populärt TV-program. Han verkade även som förlagsdirektör och redaktör på bokförlaget Bra böcker.²⁴

Konstnären Jonas Åkerman, om vilken ytterligare personuppgifter inte har kunnat hittats, opponerade sig starkt mot ett förslag om nytt rådhusbygge och han ansåg att det nuvarande rådhuset var vackert och att dess fasad borde bevaras och att eventuella tillbyggnader måste passa in stilmässigt med stadens karaktär.²⁵

Riksantikvarieämbetet var också emot en rivning av rådhuset. Byggnadsstyrelsen uppdrog åt riksantikvarieämbetet att uttala sig angående planerna på rivning och nybyggnad av rådhus i Lund. Deras uttalande blev följande:

”Byggnaden ifråga har med hänsyn till såväl dess egenvärde som dess betydelse för stadsbilden av kommittén för inventering av Lunds äldre byggnadsverk förts till den kategori byggnader, vilka måste betecknas som omistliga. Ämbetet finner det angeläget att huset bevaras och vill i detta sammanhang

²³ *Nationalencyklopedin, Band 14*, 1994, sid. 176

²⁴ *Nationalencyklopedin, Band 6*, 1991, sid. 250

²⁵ *Sydsvenska dagbladet 2/11 1954*, Lundasamlingen

framhålla önskvärdheten av att även annan återstående äldre bebyggelse vid Stora torget bevaras och behandlas så hänsynsfullt som möjligt”.

Riksantikvarieämbetet avstyrkte det alternativ som innebar rivning. Däremot hade man inget emot att rådhuset samordnades med en ny intilliggande anläggning.²⁶

Den 2 december 1954 utlyste Lunds Dagblad en omröstning när det gällde rådhusets framtida öde. Röstsedlar infördes i tidningen den 11 december och tidningen gick ut till alla hushåll. Vid kommunala val hade Lund vid den här tiden ca 25 000 röstberättigade. När det gällde rådhuset skulle även ungdomar mellan 18 – 20 år få rösta, vilket de inte fick vid allmänna val. Tre kuponger följde med varje tidning. De röstande delades upp i tre åldersgrupper, 18 – 20 år, 21 – 40 år och över 40 år. Rösträkningen skedde på Lunds Dagblads redaktion, där representant för *Det gamla Lund* fanns på plats genom sin ordförande, Ragnar Blomqvist, (1901-1983), docent i konsthistoria med konstteori vid Lunds universitet från 1960, stadsantikvarie i Lund sedan 1961 och ordförande i ”Det gamla Lund” sedan 1947.²⁷ Rådhuskommittén representerades av ledamöterna Gunnar Edström, professor i reumatologi vid Lunds universitet från 1947,²⁸ och byggnadsnämndens ordförande Einar Brandt. Bertil Åkerman representerade polismyndigheten som dessutom hade en underordnad vid sin sida under rösträkningen.²⁹

Med anledning av röstningen skrev fil. dr. I. Ingers, sakkunnig när det gällde kulturhistorisk värdefull bebyggelse, en lång artikel i Lunds Dagblad inför den 4 december 1954. Ingers (1902-83), var dialektforskare som var verksam vid landsmålsarkivet i Lund 1930-68. Han har givit ut arbeten om dialekter, stadsspråk och ortnamn i Skåne.³⁰ I tidningen skriver han bl.a. att Lunds rådhus är lika omistligt för Lund som Malmö och Skanörs rådhus är för dessa städer. Man skall visa skonsamhet mot stadsbilden och inför karaktäristisk äldre bebyggelse menar Ingers. Lund är en turiststad, inte bara för domkyrkans eller Kulturens skull, utan även för sina pittoreska och harmoniska gatupartier fortsätter han. Ingers går till storms mot den illa avpassade och vräkiga nybebyggelse som utfördes 1912 – 1916 vid Stortorget. Han anspelar då på de tre bankpalats som tog dålig hänsyn till omgivningen. Vidare menar Ingers att den som är berest tydligt inser att pittoreska torgmiljöer är synnerligen tilltalande, som t.ex. i de

²⁶ *Lunds Dagblad eller Sydsvenska dagbladet 8/11 1954*, Lundasamlingen

²⁷ *Vem är vem, Skåne, Halland, Blekinge*, Bokförlaget Vem är vem, Stockholm 1966, sid. 109

²⁸ <http://www.ediffah.org/search/present.cgi?id=ediffah:pub:432618:1153299853&termlist=Lund> 2006-12-28

²⁹ *Lunds Dagblad 3/12 1954*, Lundasamlingen

³⁰ *Nationalencyklopedien*, band 9, 1992 sid. 463

danska städerna Köge och Sorö. Ingers påpekar också att rådhuset i Lund är stadens enda bevarade monumentalbyggnad i empiristil, enkel, diskret, och välproportionerad. Eftersom Skomakaregatans ringa bredd är en ingrediens i rådhusdebatten har Ingers även ett förslag på hur detta skall lösas. Han föreslår att ett fönster i norra gavelns nedervåning på rådhuset förvandlas till en ingångsport där gångtrafiken kan ledas in och därefter utmynna i en port på östra sidan. Därmed behövs inget utrymme för gångtrafikanter på Skomakaregatans södra sida, vilket gör den bredare för övrig trafik. Ingers hänvisar än en gång till Danmark där en sådan gångpassage med gott resultat har anlagts i ett nedrivningshotat hus i Köpenhamn.³¹

K. af Klintberg, om vilken inga ytterligare personuppgifter har kunnat hittats, skriver med anledning av den planerade rivningen av rådhuset den 11 december 1954 i en artikel i Lunds Dagblad:

”Inte har vi råd att förlora en så vacker byggnad. Nog kan väl någon av stadens egna arkitekter lösa problemet med en tillbyggnad utan att behöva riva ned det nuvarande”.³²

I en annan artikel från samma datum i samma tidning påpekas att rådhuset är byggt som krog och inte som rådhus. Dessutom ligger det inte på den plats där rådhuset enligt tradition alltid har legat, nämligen vid Stortorgetts norra sida. Vidare menar den för mig okände artikelförfattaren att rådhuset ligger olämpligt till ur trafikteknisk synpunkt. Huset har dessutom alltid varit olämpligt som förvaltningsbyggnad, är ett annat argument. Han eller hon fortsätter med att byggnaden saknar kulturhistoriskt värde med blott sina hundra år, att grunden är osäker och att sättningar har satt sina spår i byggnaden. Slutomdömet är att ett nytt rådhus kommer att ur arkitektonisk synpunkt bli betydligt förnämre, värdigare och stilfullare.³³ Föregående artikelförfattare får i december 1954 i samma tidning medhåll av signaturen Anna Nilsson under rubriken ”Riv rådhuset”. Hon menar att man för det första borde tala om stadens stadshus istället för rådhus. Anna Nilsson tycker det är konstigt att inte hälsovårdsnämnden för länge sedan har utdömt lokalerna. Hon är för en rivning med åtföljande breddning av Skomakaregatan och att ett nytt högt stadshus bör byggas. Det borde byggas så högt att stadens alla administrationsverk får plats anser A. Nilsson. Fortsättningsvis anser hon att det är olämpligt och slösaktigt att utnyttja stadens dyraste tomt för en trevåningslänga. Nej, fram för höghusbebyggelse och anlägg en takservering för dem som vill

³¹ *Lunds Dagblad* 4/12 1954, Lundasamlingen

³² *Lunds Dagblad* 11/12 1954, Lundasamlingen

³³ *Lunds Dagblad* 11/12 1954, Lundasamlingen

titta på domkyrkan söderifrån, tycker hon. Avslutningsvis ifrågasätter A. Nilsson det estetiska och det kulturhistoriska värdet i rådhusets nuvarande fasadputs.³⁴

Det finns inga utrymmen, privata eller offentliga, som inte har med någon form av makt att göra. Makten i en byggnads utformning kan utövas på olika sätt. Relationen arkitektur och makt är inte enbart symbolisk. Att utöva makt i disciplinär form hör till en byggnads huvudfunktion, den blir omedelbar och särskilt tydlig i arkitektur. Men makt behöver inte betyda förtryck. Enligt den franske filosofen och idéhistorikern Michel Foucault utövas inte makt genom ekonomisk kraft, utan i kraft av kunskap på olika områden. Professionella arkitekter har oerhörd makt, vilken i sin tur mycket påverkar människornas dagliga liv. Hit hör även rätten att publicera texter som innehåller expertutlåtanden, vilket språk som används, och det stöd från lagen som backar upp dessa texter. Detta är ett tydligt exempel på maktutövning.

Debatten om rådhusets vara eller icke vara i Lund blev demokratisk. Alla fick fritt uttrycka sig i pressen angående dess framtida öde. Öppenhet och genomsynlighet präglade debatten. Man kan säga att två maktdiskurser blev prövade mot varandra. Å ena sidan den politiska och ideologiska diskursen där nyckelord som demokrati, genomsynlighet (transparans), öppenhet och tillträde förekom. Makten ur det perspektivet var välvillig och positiv. Den andra diskursen var, i stark kontrast, baserad på en hierarkisk och stagnerad form av makt som utövades av staten över folket. Följaktligen är demokrati något positivt, medan kontroll är något negativt. Inom arkitekturen ställs frågor i texterna innan byggnaden byggs, renoveras eller rivs. När resultatet av handlingen kan ses, blir byggnaden svaret på de frågor som ställdes innan.³⁵ Den stagnerade formen av makt gick segrande ur striden när det gällde fullmäktiges beslut om rådhusets rivning, trots den ideologiska diskursens seger för ett bevarande.

Omröstningen – resultatet

Endast tio procent, 2828 personer av lundaborna deltog i omröstningen om rådhusets vara eller icke vara. 1926 personer svarade ”nej” på frågan ”Vill vi riva rådhuset?” och 902 personer svarade ”ja”. Inom åldersgruppen 18 – 20 år ville 30 personer riva huset och 58

³⁴ Okänd tidning, förmodligen *Lunds Dagblad* 12/12 1954, Lundasamlingen

³⁵ Markus, Thomas A. & Cameron, Deborah, *The Words Between the Spaces, Buildings and Language*, Routledge London 2002, sid. 67 - 87

personer ville bevara det. Bland gruppen 21 – 40 år röstade 326 för rivning medan 382 röstade för ett bevarande. Av de som var över 40 år röstade 546 personer för en rivning medan 1486 ville bevara rådhuset. Rådhuset skulle alltså bevaras enligt omröstningen. Inte desto mindre yrkade majoriteten av drätselkammarens³⁶ ledamöter i mars 1955 på en rivning med rösterna 6 mot 3. De som röstade för rivningsförslaget var advokat H. Ingemanson, handlare A. Lindgren, bandageverkmästare I. Holmberg, expeditör T. Andrée, banktjänstemannen L. Andersson och rektor P. Lindblom. Följande ledamöter ville bevara rådhuset; boktryckare P. H. Ohlsson, bankdirektör C. G. Regnéll och advokat O. Wellmark. Drätselkammaren tillstyrkte att rådhuset skulle helt raseras och att ett nytt skulle byggas enligt ett ”alternativ III”. Detta alternativ skulle kunna vara något av de båda förslagen som arkitekterna Sven Backström och Leif Reinius presenterade i tidningen ”Byggmästaren” år 1939 respektive 1942. Även arkitekten Gunnar Asplund hade lämnat in ett förslag 1937 till bebyggelse inom kv S:t Laurentius (området omedelbart söder om domkyrkan), liksom arkitekten Ragnar Östberg gjorde samma år.³⁷ Vilket av dessa förslag som kallades ”alternativ III” har undertecknad inte lyckats reda ut. Inventeringskommittén i Lund hade fastslagit att den gamla rådhusbyggnaden hörde till de omistliga byggnaderna i Lund och de trodde att den skulle få vara kvar. Man menade att rådhuset minsann inte rivs på en dag. Det fanns en kraftig opinion mot rivningen och under rubriken ”Den hotande skandalen i rådhusfrågan” från den 17 mars 1955 i Sydsvenska Dagbladet kan man läsa att [...] *man med stort intresse avvaktade den motivering, med vilken majoriteten i drätselkammaren tillbakavisade de kulturvårdande och sakkunniga institutionernas mening om att byggnaden bör bevaras, liksom de estetiska synpunkter som drätselkammaren själv har att anföra i ärendet.*[...] ³⁸

Den 29 april 1955 klubbade stadsfullmäktige igenom förslaget med röstsiffrorna 19 för och 16 emot att en kommitté skulle undersöka kostnaderna för en rivning av rådhuset samt kostnaderna för uppförandet av ett nytt sådant.³⁹

Rådhuset bevaras

De styrande kunde inte släppa tanken på en ny förvaltningsbyggnad men efter

³⁶ Malmström, S. & Györki, Iréne & Sjögren, Peter A, *Bonniers svenska ordbok*, Bonnier Fakta Bokförlag AB, Stockholm 1991, sid 110

³⁷ Bevaringskommittén, *Lunds stadskärna; Bevaringsprogram, Stadsbildens framväxt, Råd vid ombyggnad*, Grahns Tryckeri AB, Lund 1986 sid. 62, 65

³⁸ *Sydsvenska Dagbladet* 16/3 1955, Lundasamlingen

³⁹ Tägil, Tomas, *Arkitekten Hans Westman, funktionalismen och den regionala särarten*, Lunds universitet LTH, avhandling , Grafisk Agentur AB, Lund 1996, sid. 208

arkitektävlingar och efter många heta debatter om rådhusets bevarande eller rivande bestämde man sig slutgiltigt 1963 för att bygga om huset. Dessutom gav man klartecken för den av arkitekt Klas Anshelm ritade stadshallen att uppföras i anslutning till rådhuset. Rådhuset skulle därefter inhysa rådhusrätten och magistraten. I stadshallen skulle finnas utrymme för kommunalfullmäktiges sessionssal, en konsertsal, repetitionsrum samt tre konferensrum. Även en bank och en butik skulle få plats för sin verksamhet i det nya huset. Reparationen av rådhuset var färdig 1968.⁴⁰ Man invigde ett borgerligt vigselrum en trappa upp. Den finländske professorn Lennart Segerstråhle utförde en väggmålning på den östra väggen i detta rum. Målningen var en gåva från Borgå i Finland som redan på 1940-talet lovade ett tack för den vänlighet Lunds invånare hade visat under finska vinterkriget 1939 samt under andra världskriget 1939- 45. Under 1960-talet uppgick de borgerliga vigslarna till omkring femtio stycken om året. L. Segerstråhle hade förutom vigselrummet dekorerat ett antal kyrkor i Sverige, bl.a. Burtäsks k:a, Vuollerims k:a, Själevads kapell och krematoriet med lillkyrkan i Motala.⁴¹

Klas Anshelm, som levde 1914 – 1980, utbildade sig till arkitekt vid Chalmers Tekniska Högskola i Göteborg. Han tog sin examen 1940 och fick därefter anställning hos arkitekt Hans Westman i Lund där han stannade i fyra år. Arkitektkontoret Wejke & Ödeen lockade med arbete i Stockholm och Anshelm flyttade dit där han fick uppdraget att rita för universitetet i Lund, vilket stod inför en stor utbyggnad. Uppdraget krävde återflyttning till Lund 1947, samt att ett eget arkitektkontor upprättades där. Anshelm värnade om den sydsvenska tegeltraditionen och hans arkitektur konstruerades med bärande massiva ytterväggar av tegel. Ofta använde han råa obearbetade material som gav ett osentimentalt och massivt uttryck. Anshelm har ritat bl.a. Lunds konsthall som invigdes 1957 samt Stadshallen vid Stortorget i centrala Lund 1968. I samband med att Stadshallen byggdes fick rådhuset i samma veva sitt nya trapphus, ritad av Anshelm.⁴²

Rådhusets fasad rensas från puts

När Klas Anshelm lade fram sitt förslag om ny stadshall 1961, krävde han att putsen på rådhusets fasad skulle avlägsnas för att bättre passa ihop med den nya stadshallen som skulle uppföras i gult tegel. Lister och fönsteromfattningar ville han dock ha kvar.

⁴⁰ Ragnar Blomqvist och LiberLäromedel Lund, *Lunds Historia; Nyare tiden*, Bröderna Ekstrands Tryckeri AB, Lund 1978, sid. 303

⁴¹ *Svenska Dagbladet Snällposten*, *Lördagen den 12/2 1966*, Lundasamlingen

⁴² http://sv.wikipedia.org/wiki/Klas_Anshelm. 2006-11-23

Byggnadsnämnden var emot förslaget och beslutade att putsen skulle vara kvar. Byggnadskommittén delade emellertid Anshelms synpunkter och tryckte på byggnadsnämnden för att få dem att ändra sitt beslut. Stadsantikvarien Ragnar Blomqvist påpekade att fasaden mot Stortorget var en skapelse av dåvarande stadsingenjören A. B. Jakobsson 1899 – 1900, när fasaden från 1837 omarbetades, vilken troligen bestämdes av arkitekten P. A. Nyström. Nyström hade tänkt sig puts på hela fasaden 1837, men bara sockelvåningen putsades, vilket kan ha haft med ekonomin att göra. R. Blomqvist trodde att det grågula teglet ändrade färg på 1890-talet och såg tråkigt ut vilket fick A. B. Jakobsson att utverka tillstånd för att få fasaden putsad i en målerisk klassicism. Det var också han som satte ramverk kring de båda övervåningarnas fönster och lät putsa murytorna mellan dem. Efter att K. Anshelm tagit upp frågan igen ändrade sig byggnadsnämnden, putsen skulle bort. Först rensades rådhusets baksida från puts och lundabefolkningen uppmanades att gå dit och titta för att se hur vackert det blev. Först efter att ha godkänt utseendet på rådhusets baksida och sett hur väl det stämde med stadshallens utseende ändrade byggnadsnämnden sitt beslut. K. Anshelm ville att stadshallen och rådhuset skulle smälta ihop utseendemässigt genom materialdelar, färgsättning, skrapfogat tegel, svartgröna snickerier och skiffergråa tak.⁴³

Det nyrenoverade Rådhuset

Efter 35 års utredning och många heta debatter stod rådhuset alltså fortfarande kvar vid Stortorget. Huset var helrenoverat invändigt men hur skulle det nu användas framöver? Förra borgmästaren Martin Lembke tyckte ”att det i alla fall kunde bli fina förvaltningslokaler för Lunds stad”. Från att varit rådhus efter sekelskiftet 1800-1900, med plats för rådhusrätt och hela stadens förvaltning, vilket förvånade 1960-talets kommunalfolk, var det nu oklart hur huset skulle användas.⁴⁴ Klas Anshelm som hade utfört nya planritningar inför reparationen hade också, som tidigare nämnts, designat ett nytt trapphus centralt i byggnaden. Halvtrappan vid entrén hade tagits bort och man kom nu direkt in i bottenvåningen. Även en hiss installerades i huset. Trapphuset är åttkantigt och trappan slutar utanför sessionssalen på våning två. Den bryter genom sitt modernare fromspråk av mot resten av huset. Stora sessionssalen blev oförändrad, sånär som på nytt parkettgolv och nymålning. Den utrustades också med nya möbler. En inredningsarkitekt i Malmö stod för den nya inredningen. Stadsantikvarie Anders W. Mårtensson blev chockad när han fick se färgvalet i det nyrenoverade rådhuset. Han säger att reaktionen hängde i långt efteråt. Mårtensson använder

⁴³ *Sydsvenska Dagbladet*, 16/2 1967, Lundasamlingen

⁴⁴ *Sydsvenska Dagbladet*, 23/10 1968, Lundasamlingen

ord som ”smaklöst” över de lila-rosa färgerna i trapphuset och i den ena våningen, mörkt och ljusare gult i den andra våningen, samt gul-vitt rutigt i lunchrummet får honom att häpna över att stadens bestämmande kan behandla ett av Lunds få byggnadsminnen på det här sättet. Stadsantikvarien kan inte med bästa vilja förmå sig att ha något uppskattande att säga om rådhusets nya interiör. Fastighetschefen Rune Linder däremot hade bara positiva saker att säga om färgval och övrig inredning, så meningarna gick isär. Stadsantikvarie Mårtensson beklagade sig över att kommunen nu skulle ha representation och mottagningar i detta ”felaktiga” hus. Han påpekade att de här nya färgerna aldrig förut hade använts i huset och han beklagade kommunalråden som var tvungna att arbeta i den hemska miljön.⁴⁵

1975 uppmanades lundaborna av tidningen *Arbetet* att komma med förslag på hur rådhuset skulle användas i framtiden. Massor av insändare med de mest varierande förslag skickades in. Några smakprov på dessa följer här.

Stadsantikvarien tycker att rådhuset skall fungera som en permanent utställningslokal för lundakonst i stället för att ha en massa fin konst magasinerad.

Signaturen K. Christiansson tycker att rådhuset borde bli en filial till *Kulturen* dit en del av ”Lundasamlingarna” kan flyttas. Huset skulle även kunna ställa ut föremål som allt eftersom hittas av arkeologerna, fortsätter han.

L. Gunnarsson tycker att rådhuset ska bli ett omsorgernas hus. Varför inte placera en kommunal tjänsteman där som behärskar hela den komplicerade pappersapparat som myndigheten omger sig med och hjälpa medborgarna med deras olika ärenden. Han nämner ansökningshandlingar för byggnadslov, bostadsbidrag och liknande. Vidare vill Gunnarsson ha en jourhavande medmänniska placerad i huset. Även en psykiater kunde ingå i teamet och att man utan krångel och avgifter kunde få en pratstund eller en sömntablett., menar han. Avslutningsvis tycker Gunnarsson att en vårdgrupp med sjuksköterska och vårdbiträde skulle finnas tillhands i byggnaden.

En man vid namn M. Arnnulf har lite mera vågade förslag när det gäller rådhusets användning. Han vill helt enkelt att det ska fungera som kasino (när det blir lagligt möjligt) med tillhörande krog. Finkan i källarvåningen passar som nattklubb tycker Arnnulf och föreslår att restaurangen bör ligga på nedervåningen. På övervåningen kan kasinot ligga och då kan den som behöver tjäna snabba pengar uppsöka övervåningen, den som är hungrig nöjer sig med restaurangen på första våningen och de som har svårt att sova kan gå ner till nattklubben i källarvåningen avslutar Arnnulf sin insändare.⁴⁶

⁴⁵ *Sydsvenska Dagbladet*, 27/4 1977, Lundasamlingen

⁴⁶ *Tidningen Arbetet*, 14/2 1975, Lundasamlingen

R. Berner föreslår att turistbyrån ska placeras i rådhuset och att tingsrätten ska bli kvar där.

M. N. Bråhammar tycker att Lund liksom Stockholm skall få ett kulturhus som blir en träffpunkt för alla mitt i staden. Ett hus för aktiviteter där föreningar kan hyra lokaler, där det finns läsesal och kafé, vilket skulle ge innerstaden mera liv anser insändaren.

Signaturen A. Hyllander tycker att föreningarna skall släppas in i rådhuset. Det gäller också pensionärsföreningar och andra sammanslutningar menar hon. Dessutom vill Hyllander att en stencileringsapparat ska placeras där som service åt föreningarna. Allt detta skulle skapa kontakter över föreningsgränserna avslutar hon.⁴⁷

En person vid namn Landgren föreslår att alla fyra kommunalråden ska in i rådhuset, som är en attraktiv byggnad. Rådhuset ska ju dessutom representera staden Lund, kulturcentrat i Norden sedan 1300-talet.

Många vill ha in åklagarmyndigheten i huset, en del förespråkar allaktivitetshus, placering av kommunalråden där, lokalt servicekontor för allmänheten är ett annat förslag. Ett vänskapens hus för pensionärer är ett annat, liksom ett säte för "eliten", byggnadsnämnd och stadsplanerare. Någon föreslår att stadsarkivet förläggs till rådhuset, en annan förordar stadsmuseum, en tredje vill att kvarterpoliserna ska få komma tillbaka dit de en gång huserade. Resultatet av alla förslag blev att kommunalråden flyttade in i rådhuset.⁴⁸

Rådhusets funktion genom tiderna

Det nuvarande Rådhuset invigdes 1837 som *Stadshus*. Älderman Jakob Pontus de la Gardie i Knutsgillet invigde byggnaden. Gillet hade skänkt de sju kristallkronorna som professor G. Fr. Hetsch vid Konstakademien i Köpenhamn hade designat. Kung Carl XIV Johan besökte Lund under invigningsåret och en fest till hans ära anordnades i festsalen som fått namnet Knutssalen efter Knutsgillet. Huset fungerade som ett sorts allaktivitetshus under 1800-talet. Man anordnade spektakel av varierande slag, soaréer, teaterföreställningar och stora baler. Bland ett antal kändisar som hedrat rådhuset med sin närvaro kan nämnas operasångerskan Jenny Lind som vid 20-års ålder stod på rådhusets trappa och sjöng. Författaren August Strindberg bodde i hotelldelen en tid och forskningsresanden Sven Hedin hyllades av folket här. Byggnaden var från början ämnad att fungera både som stadshus och gästgivaregård. Den blev stadens förnämsta samlingsplats, en roll som det nybyggda Grand Hotell övertog 1899. Historieprofessorn Lauritz Weibull (1873-1960) beskrev på ett känsligt sätt huset med följande ord:

⁴⁷ Tidningen *Arbetet*, 15-17/2 1975, Lundasamlingen

⁴⁸ Tidningen *Arbetet*, 18-27/2 1975, Lundasamlingen

”Våra föräldrar byggde huset för fest och festliga sammankomster. I den stora salen dansade de med stadens unga flickor, vida omkring prisade för sin skönhet. Vi är många som fått det gamla huset kärt”.

Huset byggdes om vid sekelskiftet 1899 – 1900. Stadsfullmäktige och drätselkammaren m.fl. kommunala förvaltningar skulle inrymmas i huset. Men det räckte inte med detta, även polisen upprättade sin polisstation där med arrest i bottenplanet och tingsrätten förlade sin tingssal i byggnaden. Tilläggas bör att rådhuset då också hade en flygelbyggnad. 1917 förekom något som kallas för ”bröddemonstrationerna”. Människorna ville ha ökade brödransoner och en bättre ordning med livsmedelsdistributionen. Tusentals lundabor ville ha besked av stadens myndigheter. Det här var under första världskriget och tillgången på mat var knapphändig. Rådhuset fungerade även vid detta tillfälle som samlingsplats.

Kort sammanfattning över hur rådhuset har använts

Nuvarande rådhuset kallades stadshus vid nybyggandet 1837. Rådhuset var då det hus som låg vid Stortorgetts norra sida. Det nuvarande rådhuset byggdes, som tidigare nämnts, som stadshus med tillhörande gästgiveri 1837. Den förste restaurangägaren var f.d. fältväbeln Sven Petter Erlandsson. Vid hans död 1838 tog änkan Anna Maria över. Stadshuset fungerade som stadens förnämsta hotell under 1800-talet, ett spruthus inrymdes där brandsprutan förvarades, och förvaringsrum för stadens räkenskaper fanns också. Grand hotell tog över rollen som stadens förnämsta hotell 1899.

Den 11 maj 1900 sammanträdde stadsfullmäktige för första gången i Knutssalen i nuvarande rådhuset. Rådhusrätten hade samma sal som sin sessionssal och huset kallades från och med nu för ”Rådhus”. Där bereddes plats för drätselkammare, magistrat, uppborðsverk, stadsarkitekt- och stadsingenjörskontor, poliskår och auktionskammare. Under en ombyggnad till rådhus 1899-1900 fick fasaden sitt nuvarande listverk.

Omkring 1910 flyttade drätselkammarens kansli och expedition, stadsfogdekontoret, folkskolestyrelsen, stadsarkitekt- och stadsingenjörskontoret samt stadsbiblioteket till det nyinköpta bankhuset, försedd med fasadinskriftionen ”Stadshus” vid Kyrkogatan.

1963 beslutades om ombyggnad för rådhusrätten och magistratens räkning.

1974 förklarades rådhuset som byggnadsminne.

1976 flyttade domstolsväsendet till det nya tingshuset vid Byggmästaregatan. Från och med

1977 huserar kommunkansli och kommunalråd i rådhuset. Sessionssalen är representationssal för kommunen.

Begreppsförklaringar

Drätselkammare – [...] före 1971 en stads styrelse. Enligt 1862-års förordning en kommunal styrelse i stad var drätselkammaren det organ, tillsatt av stadsfullmäktige eller allmän rådstuga, som skulle förvalta stadens finanser och fastigheter och handha vissa andra, företrädesvis ekonomiska ärenden.[...] ⁴⁹

Magistrat – [...] sedan 1600-talet benämning på den verkställande lokala myndigheten i en stad. Magistraten utgjordes av en borgmästare som ordförande och två eller flera rådmän, samt i vissa städer en magistratssekreterare. Efter 1930 fullgjordes magistraten av stadens domstol och rådhusrätt.[...] ⁵⁰

Rådhusrätt – [...] före 1971 allmän underrätt i stad med egen jurisdiktion, som dömde i första instans. Före 1850 utgjorde rådhusrätten andra instans i de städer där det fanns kämnärsrätter. År 1971 ersattes rådhusrätterna av tingsrätter. [...] ⁵¹

Kämnärsrätt – [...] förr en lägre domstol i Sveriges städer. Enligt den medeltida stadslagen skulle i städerna, utom rådhusrätten, finnas en lägre domstol som sammanträdde i det fria å stadens torg. [...] ⁵²

Rådhuset idag

Hur rådhuset fungerar idag, angående rumsanvändning, kan ses på de bilagda kopiorna av Klas Anshelms planritningar. Vidare kan noteras att rådhuset idag behöver ständig bevattning av grunden. Hela huset vilar på en flytande lergrund, en s.k. rustbädd eller risbädd som består av en bädd av ris, vass och lera samt av nerslagna träpålar. Om huset ska stå stadigt måste rustbädden hållas fuktig av grundvattnet. Efter att en betongmur byggdes runt rustbädden på 1960-talet under stadshallens tillkomst, då grundvattennivån sänktes p.g.a. att Stadshallen skulle förses med källare, konstruerades ett bevattningssystem. Sedan dess har rådhusets grund vattnats varje dag genom ett sinnrikt system där en flottörventil reglerar vattennivån. ⁵³ Man kan i Sydsvenskan från den 15 december år 2005 hos Lundasamlingen läsa att kommunens invånare upplever staden som mörk och otrygg under kvällstid. Därför har kommunen låtit testa en fasadbelysning på rådhuset som en åtgärd mot detta. Kostnaden beräknades till 150 000 kronor. Och som vi idag ser har rådhuset permanent fasadbelysning vilket ytterligare förstärker byggnadens trevliga uttryck.

⁴⁹ *Nationalencyklopedin, Band 5*, Bokförlaget Bra Böcker AB, Höganäs 1991, sid. 152

⁵⁰ *Svensk Uppslagsbok, Band 18*, Förlagshuset Norden AB, Malmö 1956, sid. 1240

⁵¹ *Nationalencyklopedin, Band 16*, Bokförlaget Bra Böcker AB, Höganäs 1995, sid. 138

⁵² *Svensk Uppslagsbok, Band 17*, Förlagshuset Norden AB, Malmö 1956, sid. 418

⁵³ *Tidningen Arbetet* 5/7 2000, Lundasamlingen

Avslutande diskussion

Rådhuset i Lund har, som jag försökt visa, verkligen engagerat stadens invånare. Först ville man riva det vid sekelskiftet 1899-1900, för att bygga ett pompöst monument, t. ex. det som ritades av arkitekten Ferdinand Boberg. Rivningsdebatten tog verklig fart på 1950-talet, men då satte många av stadens invånare klackarna i backen och protesterade vilt. Ändå beslutade stadsfullmäktige om rivning 1955. Likväl står rådhuset kvar än idag. Varför står det kvar? Jag har pekat på olika saker i min uppsats, t.ex. engagemanget från skolade och högt aktade människor för husets bevarande. Med hjälp av pressen, där de kunde framföra sina synpunkter på ett riktigt sätt inom den arkitektoniska diskursen, nådde deras synpunkter folket som borde ha blivit påverkade av vad de lärde skrev. Många lade tyngdpunkten på det historiska värdet, trots byggnadens relativt ringa ålder. Den hade ändå fungerat alldeles utmärkt under sin levnad, bl.a. som stadens finaste festlokal under ganska lång tid, som hotell, som domstol, som rådhus och som polishus. Dessutom var det en vacker byggnad, ren i linjerna och väldigt inbjudande trots sin enkelhet. Stadsfullmäktige tog sitt förnuft till fånga och lät byggnaden stå kvar. Trycket från allmänhet och välutbildade människors kunskap och åsikter blev för stort. Det var en betydelsefull byggnad som låg invånarna varmt om hjärtat och man visste inte vad man skulle få i dess ställe. Debatten i sig blev ett tydligt exempel på textens och språkets betydelse, och på vem som skriver, respektive säger vad, ett exempel på maktutövning. En viss betydelse för rådhusets bevarande hade också sannolikt med kostnaderna för ett nybygge att göra. Det som motsäger det argumentet är det faktum att Stadshallen ändå byggdes senare.

Den 16 juni 1950 behandlades en motion inlämnad av ledamoten Blomstedt i Lunds stadsfullmäktige. Han ville tillsätta en kommitté som skulle undersöka behovet av en kulturnämnd i staden. Beredningsutskottet hade yttrat sig och hämtat uppgifter från ”Svenska stadsförbundet.” I bilaga nr 85 på sidan 2-3 med datum 8 maj 1950 skriver de *Angående kulturnämnder* att kommunala kulturnämnder, kulturvårdsnämnder, kulturråd, skönhetsråd m. fl. liknande nämnder finns i ett 40-tal städer. De skriver; [...] den allmänna meningen om dessa nämnder synes dock vara att de fylla en betydelsefull mission i kommunernas kulturvårdande arbete. [...]. Ledamoten Blomstedt yrkade på bifall till sin motion och framhöll kulturstaden Lund, vilken borde ha ett centralt organ för den kulturella verksamheten. Han påpekade att en av programpunkterna på det socialdemokratiska programmet var ”kulturen åt folket”, och att det var just det en kulturnämnd kunde arbeta för. Vice ordföranden talade sig varm för inrättandet av en konstnämnd i stället och det var det

förslaget som till sist klubbades igenom.⁵⁴

Under 1950-talet var rivningar av gamla hus vanligt förekommande. Många hade ingen större känsla för det gamla kulturarvet, vilket alla rivningar bl. a. i Stockholm på 60-talet visar. Tron på framtiden och den moderna arkitekturen stod i centrum. Det kulturpolitiska klimatet som förändrades under 1950-talet var något som också kan ha spelat in för rådhusets fortsatta existens. Kultur var något som enbart borgarna ägnade sig åt och njöt av fram till andra världskrigets slut. Men redan under 1930-talet hade regering och riksdag börjat fundera på den framtida kulturpolitiken. Målet var att ge arbetarklassen tillgång till bra kultur, vilken skulle spridas bl.a. genom folkbiblioteken till nya befolkningsgrupper i form av litteratur, tidskrifter, musik, film och grammofonindustri. Den socialdemokratiska regeringen började intressera sig mera för kulturen, vilket resulterade i ett kulturpolitiskt program 1952 under mottot; "Människan och nutiden". Kulturen sågs nu för första gången som en del av samhället och man ville skapa en kulturmiljö där samhällsplanering och ekonomiska villkor intog en central plats. Resultatet av allt detta blev naturligtvis mer kulturmedvetna människor och det kan ha påverkat invånarnas engagemang när det gällde rådhusets bevarande i Lund.⁵⁵ Idag är det säkert ingen som ångrar att rådhuset fick stå kvar.

Socialdemokraterna hade en stark ställning i Lunds stadsfullmäktige efter det framgångsrika valet 1950 då man fick hela 51,7 procent av rösterna. 1957 utkämpades en av de hårdaste politiska striderna vårt land hittills upplevt. Det var de borgerliga partierna som drev fram en folkomröstning i pensionsfrågan. I valet 1964 förlorade socialdemokraterna makten i Lunds fullmäktige. Stödet bland väljarna var omkring 45-49 procent under 1950-och 1960-talen. Men under hela perioden var det de borgerliga partierna som höll majoriteten i fullmäktige. Detta gällde även efter valet 1962, då socialdemokraterna fick 49,8 procent av rösterna, men de borgerliga fick fler mandat på grund av valkretsindelningen.⁵⁶

⁵⁴ *Stadsfullmäktiges i Lund, Protokoll i sammanfattning, jämte bilagor 1950*, Berglinska Boktryckeriet, Lund 1951, sid. 91-92

⁵⁵ Gedin, Per I, *Litteraturen i Verkligheten, Om bokmarknadens historia och framtid*, Bokförlaget Prisma, Stockholm 1975, sid. 145-147

⁵⁶ <http://www.lund.sap.se/vartParti/LSABhistoria.htm> 2006-12-28

Litteraturlista

Bevaringskommittén, Lunds stadskärna; Bevaringsprogram, Stadsbildens framväxt, Råd vid ombyggnad, Grahns Tryckeri AB, Lund 1986 sid. 59

Bevaringskommittén, *Lunds stadskärna, Bevaringsprogram, Krafts rote*, Grahns Tryckeri AB, Lund 1983

Blomqvist, Ragnar och LiberLäromedel Lund, *Lunds Historia; Nyare tiden*, Bröderna Ekstrands Tryckeri AB, Lund 1978

Conway, Hazel & Roenisch, Rowan, *Understanding Architecture*, Routledge 1994
Dovey, Kim, *Framing Places, Mediating power in built form*, Routledge London 1999

Durning, Louis, Wrigley, Richard, *Gender & Architecture*, Chichester: John Wiley & Sons 2000

Gedin, Per I, *Litteraturen i Verkligheten, Om bokmarknadens historia och framtid*, Bokförlaget Prisma, Stockholm 1975

Hall, Thomas & Dunér, Katarina, *Den svenska staden, Planering och gestaltning – från medeltid till industrialism*, Sveriges Radios förlag och respektive rättighetsinnehavare 1997, BTJ Tryck AB, Lund 1998

Inventeringskommittén, *Lunds Stadsbild*, Berlingska Boktryckeriet Lund 1968

Malmström, S. & Györki, Iréne & Sjögren, Peter A, *Bonniers svenska ordbok*, Bonnier Fakta Bokförlag AB, Stockholm 1991

Markus, Thomas A. & Cameron, Deborah, *The Words Between the Spaces, Buildings and Language*, Routledge London 2002

Nationalencyklopedin, Bokförlaget Bra Böcker AB, Höganäs 1991, 1992, 1994, 1995, 1996

Paulsson, Gregor, *Svensk stad, Liv och stil i svenska städer under 1800-talet, Del 1*. Studentlitteratur, Lund 1950

Stadsfullmäktiges i Lund, Protokoll i sammanfattning, jämte bilagor 1950

Svedberg, Olle, *Arkitekernas århundrade, Europas Arkitektur 1800-talet*, Arkitektur Förlag AB, Stockholm 1988

Svenska Dagbladet Snällposten, Lundasamlingen

Svensk Uppslagsbok, Band 18, Förlagshuset Norden AB, Malmö 1956

Tidningen *Sydsvenska dagbladet* 20/3 1955, Lundasamlingen

Tidningen *Lunds Dagblad* 3/12 1954, Lundasamlingen

Tägil, Tomas, *Arkitekten Hans Westman, funktionalismen och den regionala särarten*, Lunds universitet LTH, avhandling , Grafisk Agentur AB, Lund 1996

Watkin, David, *A History of Western Architecture*. Third ed. London: Lawrence King 2000

http://sv.wikipedia.org/wiki/Klas_Anshelm. 2006-11-23

Bildförteckning

Framsidan. Rådhuset i Lund. Eget fotografi 2006–12–15

Ferdinand Boberg, förslag till nytt kommunalhus 1899 – Stadsingenjörskontoret. Kopia ur Bevaringskommittén, *Lunds stadskärna; Bevaringsprogram, Stadsbildens framväxt, Råd vid ombyggnad*, Grahns Tryckeri AB, Lund 1986 sid. 59

Skiss till nytt rådhus i Lund, av A B Jakobsson, 1898. – Stadsarkivet.
Kopia ur Bevaringskommittén, *Lunds stadskärna; Bevaringsprogram, Stadsbildens framväxt, Råd vid ombyggnad*, Grahns Tryckeri AB, Lund 1986 sid. 60

Förslag till nytt rådhus i Lund, av Fredrik Sundbärg, 1907. – Stadsarkivet.
Kopia ur Bevaringskommittén, *Lunds stadskärna; Bevaringsprogram, Stadsbildens framväxt, Råd vid ombyggnad*, Grahns Tryckeri AB, Lund 1986 sid. 60

Stadshuset 1837. Fasadritning. Landsarkivet, Lund.
Kopia ur Ragnar Blomqvist, *Lunds Historia, Nyare tiden*, 1978, sid. 296

Ljuskrona och andra inredningsdetaljer för Knutssalen. Teckning G. F. Hetsch. Landsarkivet, Lund. Kopia ur Ragnar Blomqvist, *Lunds Historia, Nyare tiden*, 1978, sid. 296

Stadshuset 1837. Plan av andra våningen. Efter teckning i Landsarkivet, Lund.
Kopia ur Ragnar Blomqvist, *Lunds Historia, Nyare tiden*, 1978, sid. 297

Det gamla rådhuset vid Stortorgetts norra sida. Byggt 1841, rivet 1913. Foto Kulturens arkiv.
Kopia ur Bevaringskommittén, *Lunds stadskärna, Bevaringsprogram Krafts rote*, 1983, sid. 127

Projekt till nytt rådhus i Umeå av S. Enander 1814.
Kopia ur Gregor Paulsson, *Svens Stad, Liv och stil i svenska städer under 1800-talet Del 1*, 1950 sid. 62

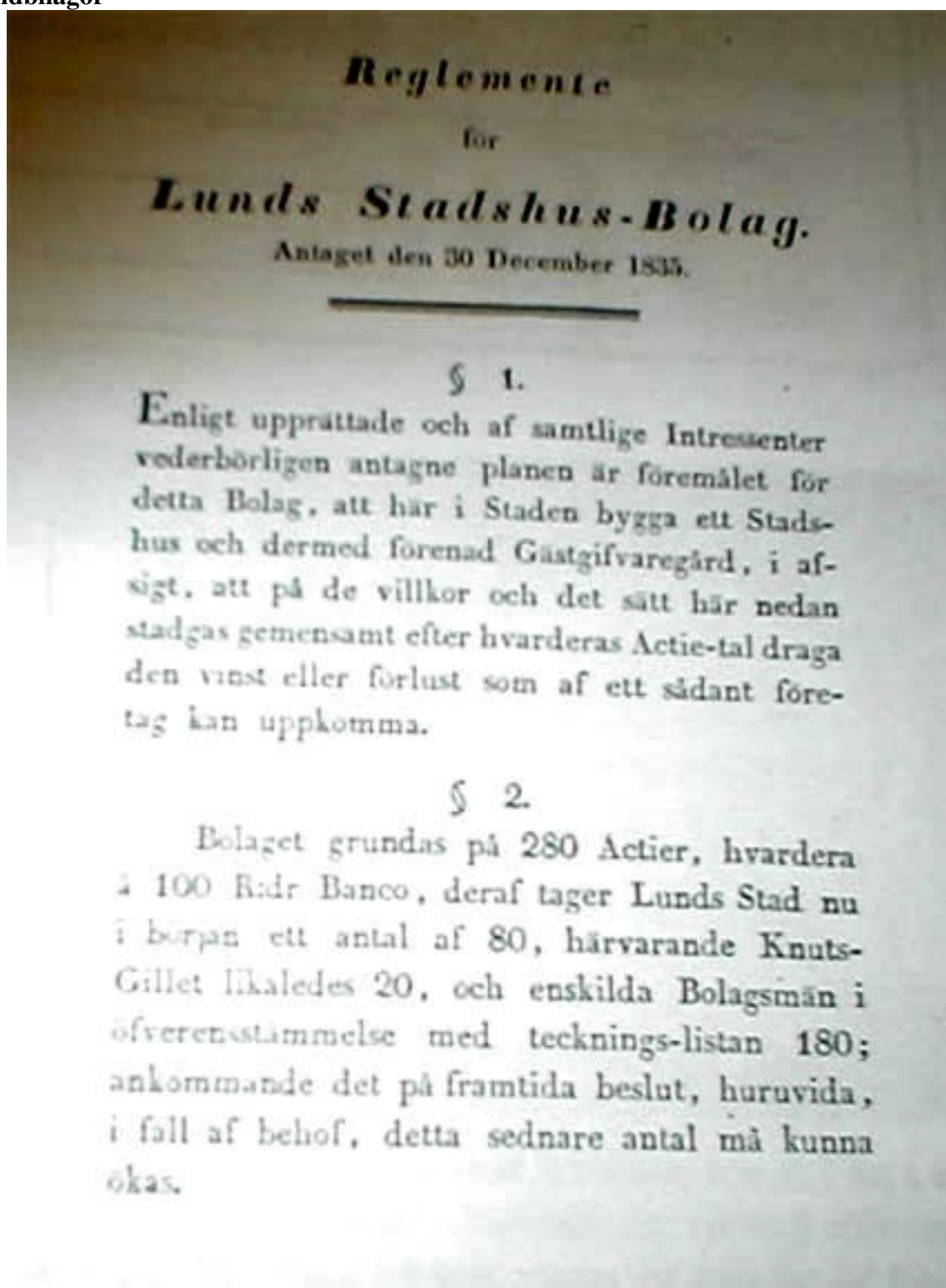
Norrköpings stadshus av C. Fr. Sundvall 1801.
Kopia ur Gregor Paulsson, *Svens Stad, Liv och stil i svenska städer under 1800-talet Del 1*, 1950 sid. 66

Röstsedel. Kopia ur *Lunds Dagblad*, december 1954

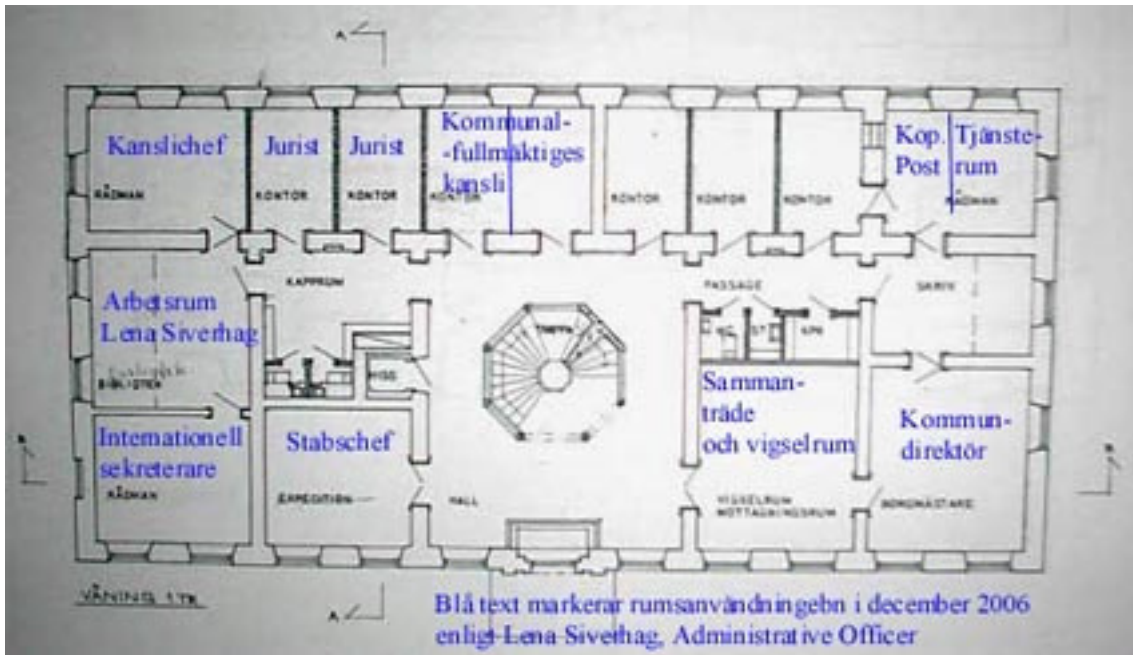
Protokoll. Kopia från Landsarkivet, Lund

Planritningar för ombyggnad 1966 – 09 – 14. Kopior från Landsarkivet, Lund

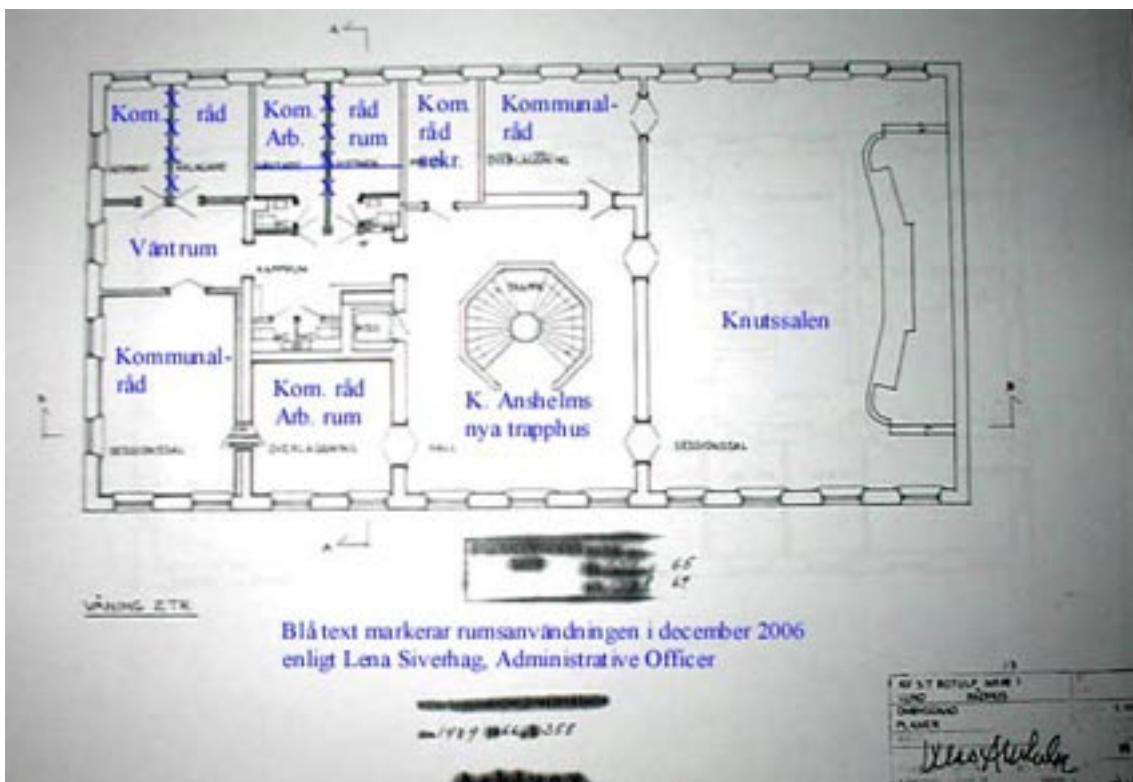
Östersunds rådhus. Kopia från internet,
<http://www.ostersund.se/kulturfritid/kultur/vackrahus/radhuset.4.1e0f2f6f2dce47f517fff18367.html> 2006-12-28

Kopia av protokoll från 1835, Landsarkivet Lund

Kopia av K. Anshelms planritning över våning 1 tr. i Rådhuset. Landsarkivet, Lund

Kopia av K. Anshelms planritning över våning 2 tr. i Rådhuset. Landsarkivet, Lund